

PEDAFOONI 2B

OPASTAMISEN HISTORIAA

ELÄMÄÄ, ELÄMISKESKUKSIA

Jukka Kauppinen

LUONNONTIETEELLINEN MUSEO OPASTAA

Maamme melko vähälukuinen luonnontieteellisten museoiden joukko on kehittynyt yleensä yliopisto-opetuksen ja -tutkimuksen yhteyteen. Yliopistollisia kokoelmia tai museoita on syntynyt niille paikkakunnille, joissa on biologian tutkimusta ja opetusta, kuten Helsingin, Turun ja Oulun yliopistoihin. Lisäksi eri puolilla maata on alun perin paikallisten luonnontieteellisten yhdistysten tai harrastajien perustamia kokoelmia, joista monet ovat nykyisin osa kunnallista tai maakunnallista museotoimintaa. Vanhimmat näistä ovat alue- ja yliopistollisena museona nykyisin toimiva Kuopion luonnontieteellinen museo (1897) ja maakuntamuseoon kuuluva Turun biologinen museo (1907).

Kokoelmien ryhmittely luonnontieteellisissä museoissa oli museoiden toiminta-ajatuksen sekä 1900-luvun alussa vallinneen ajan tavan mukaan pääasiassa systemaattista, lajien runsautta ja eliökunnan kokonaisuutta hahmottavaa. Ekologinen näkökulma oli avautumassa.

Kävijät tutustuivat näyttelyihin ja opintokokoelmiin yleensä itsenäisesti, vailla opastusta. Näyttelytekstit, monesti runsasanaiset asia-artikkelin kaltaiset selosteet, olivat havainnollistavien näyttelyiden tukena. Neuvoa ja tietoa oli tarjolla jonkin verran myös esitteiden ja opaskirjasten muodossa.

Opastustyö ja opetus oli pitkään – aina 1980-luvulle saakka – satunnaista. Se liittyi yleensä yliopistojen tieteelliseen koulutus-

ohjelmaan, kuten eliösystematiikkaan, anatomiaan, eliömaantieteeseen ja evoluutiobiologiaan.

KANSANVALISTUSTA

Tieteellisten laitose museoiden ohella on siellä täällä maassamme virinnyt omaperäinen paikallinen tai alueellinen – tavallisesti yhdistyspohjainen – luonnontieteellinen museoharrastus, joka on kehittynyt kansanvalistuksen hengessä. Jotkut näistä museoista ovat vakiinnuttaneet asemansa museoammattillisesti ja kehittäneet toiminta-ajatustaan omin painotuksin. Kuopion luonnontieteellisessä museossa ja Turun biologisessa museossa tähdättiin alun alkaen yleisöpalveluun ja näyttelytoimintaa kehitettiin suunnitelmallisesti tähän suuntaan. Nämä valistuksen airuina toimineet museot saivat omat museotalonsa vuonna 1907. Kuopiossa kulttuurihistoriallinen ja luonnontieteellinen museo ovat alun perin olleet saman katon alla vuorovaikutuksessa, mikä on ollut erityinen haaste opastukselle ja muulle yleisön kohtaamiselle.

Luonnontieteellisten museoiden yleisöpalvelu on alkanut alun perin 1900-luvun alussa kokoelmien esille asetelusta ja perusnäyttelyistä, jotka ovat puhuneet ja puhutelleet sellaisenaan (katso oravaa, katso millaisen värin se on saanut talveksi, ja orava kesäpuvussaan – ja katso, poikkeuksellinen albiino!). Luonnon faktoja todistavien näyttöiden ja näyttelyiden oheen tehtiin lisäksi kirjallisia opastustekstejä.

Viime vuosikymmeninä opetuksen ja valistuksen tehtävä on korostunut ympäristötietoisuuden ja -vastuun lisääntyessä. Tie-

Lehtori ja museomies Kurt H. Enwald kertoo linnuista museolla toukokuussa 1951.

Kuva: Kuopion luonnontieteellinen museo.

teellisen systemaattisuuden ja objektiivisuuden oheen on annettu tilaa myös henkilökohtaisten kokemusten ja elämysten maailmalle, subjektiivisille näkökannoille, samoin kuin asioiden ja ilmiöiden vaihtoehtoisille pohdinnoille, tulkinnoille ja merkityksille. Tiedon ja kokemusten lähteinä ovat kaikkien aistien tuottamat havainnot.

Tässä prosessissa opastustyökin on muuttumassa; uusia muotoja haetaan ja kokeillaan.

KUOPION LUONNONTIETEELLINEN MUSEO – YLEISÖVALISTUKSEN JA OPETUKSEN TAPAUSKUVAUS

Ensimmäinen perusteellisesti harkittu ”tavoiteohjelma” luonnontieteelliselle museotyölle – erityisesti yleisölle suunnattuna toimintana – on esitetty kirjasessa Suunnitelma Kuopion museolle (Ståhlberg 1901, Luonnonystäväin yhdistyksen julkaisuja I). Lehtori Benjamin Ståhlberg, suunnitelman tekijä ja näytte-

Koululaiset tutustumassa Kuopion museon luonnontieteellisiin näyttelyihin toukokuussa 1957. Rouva Kirsti Poutanen opastaa. Tutustutaan Petsamon kokoelmiin kuuluvaan valaan leukaluuhun ja harppuunatykkiin.

Kuva: Kuopion luonnontieteellinen museo.

lyiden primus motor, tutustui muun muassa pohjoismaisiin ja saksalaisiin museoihin, akvaarioihin ja eläintarhoihin, jonka jälkeen hän kiteytti näyttelysuunnitelmat ja pedagogiset tavoitteet alueelliselle Savon ja Karjalan museolle.

Miten esittelisimme parhaiten luontoa seinien sisällä ja opastaisimme yleisöä luonnonhistorian aikaan? Ståhlbergin avain oli ”aate elämänkeskuksista”, joita voitaisiin konkretisoida biologisten erikoisryhmien avulla. ”Systemaattisten osastojen” lisäksi tulisi esitellä biologisia ryhmiä luonnon kokonaisuuksina.

”Museon tehtävä ei ole pelkästään opettaa, vaan lisäksi kasvatata”, Ståhlberg lausui. Hän puhui ”totuuden” puolesta ja samalla esteettisestä vaikutelmallisuudesta. Hänellä oli käsitys, kuinka ihmisiin voitaisiin vaikuttaa ja vedota ja mitkä olisivat museon keinot: ”Kun näen biologisen ryhmän, se ei ainoastaan opeta minua tuntemaan luontoa, vaan synnyttää samalla ihailun ja rakkauden tuohon luontoon.”

Koulu- ja museomies Ståhlberg yhdisti varhaiset ympäristökasvatuksen ja esteettisen kasvatuksen näkökohdat opetukseen ja kansansivistykseen. Hän korosti siltaa luonnon omakohtaisen havainnoinnin, ilmiöiden pohdinnan ja luonnon vaalimisen välillä.

Museon opastukseen ja yleisövalistukseen antoi virikkeitä koulujen luonnonhistorian tavoitteista ja sisällöstä käyty innoittava keskustelu 1900-luvun alussa etenkin Luonnon Ystävä -lehdessä. Siinä korostui havainnoinnin ja havainnollistamisen merkitys.

”Mitä puhuvat kaikki ne erilaiset muodot, jotka elollisessa luonnossa ihmeellisine rakenteineen ja vaihteineen eteemme astuvat?” Näin pohdiskeli toinen kuopiolainen lehtori ja museoajatuksen kehittäjä Aulis Westerlund Luonnon Ystävässä (1898) ulkomaisissa museoissa kuljettuaan. Hänen mielestä pelkkä systemaattinen eliöiden esittely, jossa yleisölle tuodaan silmien eteen luontoa laji lajilta ja suku suvulta, ei täytä riittävästi valistuksen ja opetuksen vaatimuksia.

Kuten Ståhlberg, myös Westerlund ideoi näyttelykokoelmien esittelyä elämiskeskusten (”Lebenscentrum”, Lebensgemein-

schaft”) mukaan. Tällä hän tarkoitti erilaisten ”asumispaikkojen” elämistön ja kasviston kokoonpanoa, elämisen muotojen erilaisuutta, runsautta ja eliöiden suhdetta toisiinsa.

Varhaisessa ympäristökasvatuksessa korostui havainnoinnin ja pohdinnan merkitys – museo olkoon tässä prosessissa auttajan osassa, ohjaamassa ja opastamassa.

Ståhlbergin ja Westerlundin näkemykset vastaavat hyvin tämän ajan museopedagogisia ajatuksia – keskeiset ydintavoitteet on jo tuolloin esitetty. Kokoelmatyön ja yleisölle suuntautuvan opastuksen lähtökohtana ovat lajit ja niiden elämiskeskukset. Nykyisin puhumme tässä yhteydessä jonkin verran eri käsittein: lajien lisäksi ovat esillä populaatiot, eliöyhteisöt ja ekosysteemit. Diversiteetti on lisäksi aikamme keskeinen käsite ja työkalu avata eliöiden erilaisuutta – tämä on luontomuseoiden yhteistä, kokoavaa ajatusta ja opastavan puheen ydintä. Kokoelmista saadaan näyteikkunoita vapaaseen luontoon, niiden eliöyhteisöihin sekä rakenteelliseen ja lajistolliseen monimuotoisuuteen.

Luonnon ilmiöpohjainen tarkastelu suo erinomaisen mahdollisuuden myös kokemukselliseen oppimiseen. Luonnon tuntemus, opetus ja ympäristökasvatus – ympäristökulttuuri ylipäänsä – tarvitsee erilaisia näkökulmia lähestyessään olioita ja niiden elinympäristöjä vaikkapa biologiasta ympäristönsuojelun, ympäristöestetiikan ja -filosofian suuntaan. Tähän työhön museo on erinomainen foorumi, ja keskeisenä välineenä opastustyö.

OMA OPETTAJA VAI MUSEO-OPAS?

Luonnontieteellisten museoiden neuvonta- ja opastustehtäviä vastasivat 1900-luvun loppupuolelle saakka, enimmäkseen vapaaehtoistyönä, perustajayhteisön edustajat – esimerkiksi Luonnon Ystävain Yhdistyksen jäsenet – ja myöhemmin pien-tä korvausta vastaan myös muut henkilöt. Yliopistoissa tutkijat saattoivat toisinaan tehdä erikoisopastuksia valikoidusti, yleensä omalta osaamisen alaltaan ”edustustehtävänä” tai opetukseen liittyen. Tällöin korostui tieteellinen näkemys, tutkijan ote.

Niin Kuopiossa kuin monilla muillakin museopaikkakunnilla koulujen opettajakunnassa oli asiaan perehtyneitä museon ystäviä, jotka ottivat opastamisen omakseen keskittyen joko tiettyyn oppisisältöön sitä syventäen tai vaeltaen oppilaineen vapaammin museon reittejä ”löytöretkeilijän” mielellä. Opettajat kehittivät opetuksen tueksi tehtäviä, jotka saattoivat levitä koululta koululle ja opettajalta toiselle.

Varsinainen opastushenkilökunta on ollut harvinaista aivan viime aikoihin saakka. Päätoiminen museo-opas palkattiin Kuopion museoon vuonna 1974 huolehtimaan opastuksesta, neuvonnasta ja muusta yleisöpalvelusta. Hänen tehtäviinsä kuului koko museotalon – niin kulttuurihistoriallisten kuin luonnontieteellisten näyttelyiden – opastustyö. Tämän lisäksi museolehtori toimi yleisöpalvelun, lähinnä näyttelyiden ja niihin liittyvän museo-opetuksen suunnittelu- ja koordinoititehtävissä vuosina 1982–1997, kunnes museoiden organisaatiota uudistettiin. Museokäyntien sisältöä suunniteltiin yhdessä ennen muuta museon henkilökunnan, koulujen, päiväkotien, ohjaavien opettajien ja lääninkouluttajien kanssa. Yhtenä tavoitteena oli avata luonnontieteellisiä näyttelyitä eri oppiaineiden näkökulmista.

Turun biologinen museo kansansivistyksen aatteessa, dioraamapohjaisen perusnäyttelyn muodossa, on suunnannut luontokasvatusta 1900-luvun alusta lähtien erityisesti lapsille ja koululaisille. Opastustoiminta oli paikallisten lehtoreiden sivutoimista työtä. He tuottivat myös oppilastehtäviä ja muuta oppimateriaalia. Sittemmin tämä työ on kuulunut museon intendentin tehtäväkenttään.

Helsingissä luonnontieteellinen keskusmuseo näyttelyjaostoi-
neen on siirtynyt viime aikoina tilapäisopastuksesta aktiivisen yleisöpalvelun kehittämiseen. Opastustyö on pedagogien johtamaa toimintaa. Tehtävistä vastaavat suunnittelijat kouluttavat rinnalleen freelance-oppaita. Museon toimintaympäristö on eräänlainen ympäristökasvatuksen koekenttä, joka muuntuu museopolusta ja eräänlaisesta luontokoulusta työpajaksi, laajenee luonnonhistorian aika-avaruudeksi – miten vain halutaan. Vaihtuvat näyttelyt ja varsinkin uudistetut perusnäyttelyt haastavat, samoin lisääntynyt tapahtumatarjonta ja teemapäivät.

Myös muissa luonnontieteellisissä museoissa on siirrytty viime aikoina museohenkilökunnan opastustyöhön. Se liittyy usein osana tutkijan, amanuenssin, intendentin tai aukkipitohenkilökunnan tehtäviin. Vapaaehtoistyön aikakausi on päättynyt.

***

Koulujen museokäynnin lähtökohtana on ollut käytäntö, että opettaja on pääosin vastuussa käynnin suunnittelusta, tavoitteen asettelusta ja toteutuksesta – museo tarjoaa asiantuntemusta ja erityisosaamista opastusten, esittelyjen, luentojen, keskustelutuokioiden ja työpajojen muodossa. Toimintaa on suunniteltu eri kohderyhmille, useimmin esikoulu- ja kouluikäisille, monesti myös vammaisille ja muille erityisryhmille. Valmiuksia opettajat ovat saaneet museoiden tiedotustilaisuuksista, tiedotteista, esitteistä ja opaskirjasista. Verkkosivut ovat uusi ja yleisesti käytetty palvelumuoto. Niiden avulla voidaan esitellä näyttelyiden lisäksi museon koko toiminta-ajatusta, kokoelmia ja tutkimuksia. Ne tarjoavat syventävää aineistoa itsenäiseen toimintaan ensisijassa oppilaitosten ja harrastajien käyttöön.

TIETOA, KOKEMUKSELLISUUTTA – OPASTAMINEN JA YLEISÖN KOHTAAMINEN NYT JA TULEVAISUUDESSA

1980-luvulta alkaen luonnontieteellisissä museoissa on ryhdytty kehittämään uudenlaisia opastustoiminnan ja museopedagogiikan muotoja. Esitteiden ja opaskirjasten lisäksi on tehty opetustehtäviä ja -paketteja, sittemmin verkkopalveluja, kokeiltu ja kehitetty keskustelu- ja tarinatuokioita, työpajakäytäntöjä ja erilaisia draamaa soveltavia muotoja. Tässä työssä on ollut mukana – museosta ja tilanteesta riippuen – museon henkilöstöä, mutta myös luontoharrastajia ja -valokuvaajia, kuvataiteilijoita, kirjailijoita, tarinan ja sadun kertojia ynnä muita.

Yhden tieteenalan tai oppiaineen formaalisen tiedon sijaan luonnontieteellinen museo voi erilaisin opastuksin ja valituin painotuksin avautua eri suuntiin. Erilaiset näkökannat ovat museon ja sen kokoelmien rikkautta: Museo ei ole pelkästään yhden totuuden julkituoja. Niinpä sen tieteellinen näkemys – vaikkapa evoluutioteoriaan nojaava – ei välttämättä vie mitään

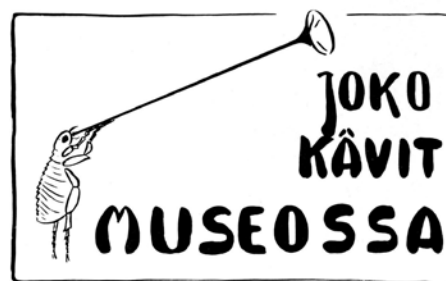
omalta näkemiseltä, kertomiselta ja tulkinnalta, ovathan museonäytteet olemassa vapaasti melkein missä tahansa merkitysdollisuudessa. Luonnontieteellisessä museossa avautumisenäkölma voi olla ympäristötiedon, biologian ja maantieteen lisäksi vaikkapa historiaan, äidinkieleen, musiikkiin, kuvataiteeseen ja filosofiaan liittyvä. Avaajana voi olla opastava opettaja, museon työntekijä tai joku muu. Avaajan persoonallinen ote saattaa kiintoisaan opastukseen. Havainnot ja kokemukset tuottavat monenlaista puhetta. Pohdimme, arvelemme, haemme merkityksiä ja selityksiä, muodostamme teorioita. Museokäynti elää ja rikastuu erilaisista ajatuksista ja niiden kerrostumista. Opastus- ja yleisöpalvelutyössä tarjoamme monipuolisesti älyllisiä ja emotionaalisia virikkeitä.

Kokemuksellinen oppiminen soveltuu monenlaisen osallistavan ja vuorovaikutteisen opastuksen perustaksi – vaikkapa kertomuskulttuuria tukemaan. Prosessi voi olla monipuolisesti eri aistikanavia, tunteita, mielikuvia ja mielikuvitusta aktivoivaa. On odotettavissa, että tämänkaltaisessa ohjatussa prosessissa käsitys ympäristöstä ja luonnon monimuotoisuudesta voi saada uusia ulottuvuuksia ja ympäristötietoisuus kasvaa. Vaihtelevien ja arvaamattomien tilanteiden maailmassa löydämme pohtimalla vaihtoehtoisia ratkaisumalleja eri eliöiden käyttäytymisestä ja selviytymisestä luonnossa. Samalla voimme eläytyä yksilön olemassaoloon ja elämänkulkuun.

Kokemukselliseen työskentelyyn liittyvä museokäynti toimintatuokioineen – esimerkiksi draamaan, omakohtaisiin havaintoihin, muisteluun ja kertomuskulttuuriin tukeutuen – voi avata uudella tavalla museota. Luontoaiheiset ”istunnot” pienryhmille, tavoitteena tuottaa kertomuksia yhdessä lasten kanssa – aiheina vaikkapa eläinten selviytymiskysymykset – on yksi vuorovaikutteinen lähestymistapa. Johdattelijan opastuksella yhteinen kertomusprosessi voi tuottaa monenlaisia vaihtoehtoisia ratkaisuja. Luonnontieteelliset objektit, niistä tehdyt näyttelyt ja muut esitykset saattavat käynnistää moniäänisen puheen, jota voidaan hyödyntää esimerkiksi integroivassa opetuksessa. Esimerkkinä mainittakoon järvien myyttinen sukeltajalintu kuiikka, joka on paitsi järvien biologiaa myös historiallista kansan tietoa, uskomuskulttuuria, äidinkielemme nimiperintöä, muotojen estetiikkaa,

musiikin äänimaailmaa – miten vain haluamme opastaa. Yleisön kohtaamistilanteissa voidaan myös sivuuttaa ”yhden tiedon valta” ja nostaa esiin moniäänisyys. Kuiik, kuiik, kuiikku, kuiikka...

Haastattelut: Yli-intendentti Jouni Aspi (Oulun yliopiston eläinmuseo), intendentti Pekka Käär (Turun biologinen museo), suunnittelija Markku Liinamaa (Luonnontieteellinen keskusmuseo)

Markkinat olivat museolle vilkasta aikaa 1920-luvulla. Hankittiin näytteitä ja opastettiin yleisöä. Tehtiin reklaameja ja reklaamilyhtyjä. Nuoret Luonnonystävät ja muut koululaiset kantoivat kaduilla reklaamitauluja: Hei! Kiire on museoon! Tule sinäkin.

Kuva: Kuopion luonnontieteellinen museo.

PUHE, TEKSTIT JA TEHTÄVÄT OPPAANA LUONNONTIETEELLISESSÄ MUSEOSSA

JUKKA KAUPPINEN – LUONNONTIETEELLISEN
MUSEOPEDAGOGIIKAN URANUURTAJA

Jukka Kauppinen pitämässä esitelmää Raivolassa Edith Södergranin patsaalla kesällä 2009. Kuva: Liisa Kauppinen

Päivi Venäläinen (PV): Jukka Kauppinen, olet toiminut Kuopion luonnontieteellisen museon intendenttinä vuodesta 1997 ja sitä ennen museolehtorina vuosina 1982-1997. Olit ensimmäinen museolehtori, joka toimi luonnontieteellisessä museossa. Miten ajauduit museopedagogiseen työhön?

Jukka Kauppinen (JK): Kuopion museon museolehtoritoiminta alkoi vuoden 1982 alussa. Raili Huopaisen toimittua tehtävässä vain vajaan vuoden minut valittiin hänen seuraajakseen. Tätä ennen olin toiminut tutkijana yliopistolla, sitten tutkijana museon hankkeissa ja vihdoin museolehtorina.

PV: Sinulla on biologin koulutus, FK-tutkinto Helsingin yliopistosta ja vuonna 1997 väittelit filosofian tohtoriksi Kuopion yliopistosta. Olet myös hankkinut kirjoittajakoulutusta. Millaista koulutusta olet saanut ja hankkinut museossa tapahtuvaan opastus-, opetus- ja yleisötyöhön?

JK: Aloittaessani museolehtorina näihin tehtäviin koulutusta ei juuri ollut. Museopedagogiaan ja ympäristökasvatukseen läheisesti liittyvät asiat kuuluivat – jos niitä ylipäänsä opetettiin – humanististen alojen ja kasvatustieteen piiriin. Erilaiset museoalan koulutuspäivät, seminaarit, työryhmät ja hankkeet olivat ainut mahdollisuus kommunikoida alan muiden toimijoiden kanssa. Opettajan sijaisuudet koulussa ja kiinnostus opetustyöhön ovat pohjustaneet tietä, samoin opetus kansalaisopistossa.

Museolehtorin tehtäviin kuuluneet näyttelyiden suunnittelu ja toteutus, lähinnä näyttelytekniikan koulutus, ovat kuuluneet mm. Museoliiton ohjelmaan. Pedagogista työtä ja yleisöpalvelutoimintaa luonnontieteellisten museoiden neuvottelupäivillä ja muussa museoalan kehittämisessä sivuttiin vain lyhyesti kysymällä joskus museolehtorin tai jonkun muun näyttelytoimintaan syventyneen henkilön näkemystä.

Antoisia ja kokoavia kehityshankkeita, jotka ovat auttaneet museolehtorin työssä, ovat muun muassa Museoliiton pedagogisen työryhmän jäsenyys ”Opintokäynti museossa” -julkaisun yhteydessä 1983-84, Kuopion museon opaskirjan kirjoitus- ja toimitustyö 1988 sekä Museoviraston ja Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen asiantuntijatyöryhmän ”Tulevaisuuden museossa” jäsenyys 1995-96.

”Suurelle yleisölle” tarkoitetut julkaisut kirjoitus- ja toimitustöineen ovat olleet suureksi hyödyksi, samoin esitelmät, luennot ja erilaiset puhetilaisuudet. Tiivis yhteistyö ja keskusteluyhteys muiden museoiden välillä – mm. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo ja taidemuseo – ovat olleet kehittäviä. Virkavapaudet ovat suoneet mahdollisuuden erilaisten näkökulmien avaamiseen.

Työkokemukset muualla sekä järjestötyö ja harrastukset ovat antaneet valmiuksia museossa toimimiseen. Nuorena Kuopion Nuoret Luonnonystävät olivat ikkuna ja ovi museolle – museotalo oli yhdistyksen koti. Käytännöstä oppineiden vapaaehtoistyöntekijöiden, yhdistyskonkarien ja pitkään museossa toimineiden työtoverien tieto ja taito on ollut korvaamaton apu. Kokemuksia ovat tarjonneet lisäksi tutustumiskäynnit museonäyttelyihin ja näyttelykeskuksiin kotimaassa ja ulkomailla sekä osallistuminen museoalan seminaareihin ja koulutuspäiviin. Erilaisia näkökulmia ovat avanneet työ tutkijana yliopistolla ja museossa, samoin jaksot vapaana tutkijana ja kirjoittajana. Kulttuurisihteerin työ vuosina 1989-90 oli hyödyllistä vaihtelua museotyön sisältöön ja käytäntöihin.

PV: Mitä museolehtorin toimenkuvaan sisältyi?

JK: Museolehtorin toimi oli uutta luonnontieteellisten museoiden piirissä 1982. Toimenkuva oli laaja. Kuopion museossa ovat olleet alun perin sekä kulttuurihistorialliset että luonnontieteelliset näyttelyt, joiden parissa lehtorikin pääasiassa toimi. Työhön kuului näyttelyiden, erityisesti vaihtuvien näyttelyiden suunnittelua ja toteutusta, painotuotteiden tuotantoa, tiedotusta, opetusta ja muuta yleisötoimintaa ja -palvelua. Ensimmäinen vaihtuva näyttely, josta vastasin, käsitteli biologista evoluutiota ja Darwinia, seuraava taidekäsityötä, siirtolaisuutta ja ties mitä. Aiheet vaihtelivat paljon. Vaihtuvien näyttelyiden ohella kehittelin luonnontieteellisen museon perusnäyttelyitä ja niihin liittyvää kirjallista aineistoa omaa osaamista hyödyntäen. Lisäksi museoilla oli yhteisiä asioita ja henkilökuntaa varten erityinen Yleis- ja näyttelytoimisto, jonka esimiehenä museolehtori toimi.

PV: Kuuluiko museolehtorin työhön opastaminen?

JK: Museolehtorina aikaa opastuksiin jäi vähänlaisesti. Omat opastukset koskivat useimmin vaihtuvia näyttelyitä ja olivat monesti infotilaisuuden luonteisia esittelyjä. Perusnäyttelyiden tietyistä teemoista oli rajattavissa ajankohtaisia aiheita, joista valitsin sopivia kokonaisuuksia. Näitä olivat esimerkiksi talviset eläimet ja niiden ruokinta, kololinnut ja linnunpöntöt sekä kevät ja keväänmerkit. Näistä teemoista ja kokemuksista kehitelin sittemmin lasten istuntoja kertomusmenetelmäksi. Olen tehnyt erikoisopastuksia lapsille mm. eläinten selviämisestä talvisessa luonnossa ja lukiolaisille lintuyhteisöjen ekologiasta. Tämänkin jälkeen toiminta on jatkunut osana intendentin työtä, mutta rajoitetuissa määrin.

PV: Ketkä muut ovat Kuopion museossa opastaneet?

JK: Kuopion museossa luonnontieteellisiä näyttelyopastuksia ovat alkuaikoina tehneet koulujen ja päiväkotien opettajat sekä museon perustajajärjestön Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistyksen jäsenet. Vuodesta 1974 alkaen päävastuu työstä on ollut museo-oppaalla. Hän on vastannut yleisopastuksista, mutta joskus myös tiettyihin teemoihin syventyen. Erikoisopastuksia ovat toteuttaneet kunkin museoalan asiantuntijat mm. erilaisille vieraille, alan ammattilaisille tai asiaan syventyneille harrastajille. Myös museon muut intendentit ovat tutustuttaneet opiskelijoita ja muita erikoisryhmiä lähinnä oman vastuualueensa kokoelmiin.

PV: Mikä kaikki on mielestäsi opastustyötä museossa?

JK: Kaikkeen yleisöpalvelutyöhön liittyy opastaminen. On vaikea tehdä rajaa museo-opastamisen ja muun museopedagogi- sen toiminnan sekä ympäristökasvatuksen välillä. Asiasisällön avaaminen suullisesti selostaen on perinteisin toimintamuoto, samoin opastavat tekstit kirjasten ja monisteiden muodossa. Syventävät, kuvitetut lukemistot ”museoiden helmistä” ovat haasteellinen työmaa. Tällaisten julkaisujen avulla museot voivat tehdä tunnetuksi kokoelmiaan, arkistojaan ja tutkimuksiaan. Lajeista, luonnon diversiteetistä ja luontohavainnoista on ai-

empaan museolehtorin työhön liittyen ja sille jatkona julkaistu syventävää aineistoa kirjoittamassani kirjassa ”Hämmästyttävä monimuotoisuus. Luonnon tapahtumia, kansan tietoa, museohavaintoja” (2007).

PV: Millä tavalla oman urasi aikana opastustyö luonnontieteellisissä museoissa on muuttunut?

JK: Aluksi opastuksella ymmärrettiin lähinnä näyttelyiden yhteydessä tapahtunutta suullista selostusta, jota kohdennettiin eri-ikäisille, lähinnä päiväkodeille ja kouluille. Näiden suullisten opastusten lisäksi tehtiin monisteita tai painettuja opaskirjasia. Opettajilla oli lisäksi näyttelyiden teemoihin perehdyttäviä oppilastehtävämonisteita. Joskus vaihtuvien kiertonäyttelyiden mukana oli valmista koulujen käyttöön suunnattua aineistoa.

Museon toteuttamaan opastus- ja opetustoimintaan oppilastehtävät tulivat joskus 1980-luvun alussa. Niitä tehtiin sekä perusnäyttelyihin että vaihtuviin näyttelyihin liittyen. 1980-luvulta lähtien tehtäviä on tuotettu melkeinpä kaikissa luonnontieteellisissä museoissa. Niitä suunniteltiin usein yhteistyössä opettajien kanssa. Hyvinä yhteyshenkilöinä koulun ja museon välillä – ainakin Kuopion museotyössä – olivat ainekohtaiset ohjaavat opettajat ja lääninkouluttajat, jotka toimivat samalla eräänlaisina ”museolehtoreina”. Valitettavasti tämä mahdollisuus on nykyään menetetty, ja se heijastuu museopedagogisiin valmiuksiin.

Opaslehtisten ja kirjasten lisäksi usein kaavamaiset ja varsin pieniä yksityiskohtia ”tenttaavat” tehtävät olivat jonkin aikaa melkeinpä ainoa opastuksen oheisaineisto. Tosin erilaiset yleisötilaisuudet, kuten museon keskiviikkoillat, syvensivät tarjontaa asiantuntijaluentoja, kuvaesitysten ja työnäytösten muodossa.

Viime vuosikymmeninä entisten opastusmuotojen ohien ovat tulleet monet kokemukselliset prosessit kuten sadut, kertomukset, draama ja käsillä tekeminen. Museopedagogiset ja ympäristökasvatukselliset menetelmäkokeilut ovat opastus- ja opetustyössä melko uusia. Tällaisesta kehitystyöstä mainittakoon lähinnä lasten kanssa yhdessä tehdyt kertomukset, joita on toteutettu istunnoissa keskustellen ja pohtien, välillä eläin-

ten ääniä jäljitellen. Mukana on ollut aina museon kokoelmia ja näyttelyt ovat ympäröineet tapahtumia. Esimerkiksi karhusta kertovassa näyttelyssä karhuperheen kertomuksia ja muita eläinaiheita esiteltiin lapsille suullisin tarinoin, museonäyttein, kuvin ja äänin. Opastustyön ja muun yleisöpalvelun nykytilaa ja tulevaisuuden suunnitelmia on koottu verkkojulkaisuun ”Tietoa, kokemuksia, kertomuksia. Luonnontieteellinen museo opetuksen ja kasvatuksen tukena” (Jukka Kauppinen 2009; www.kuopionluonnontieteellinenmuseumo.fi/luontokasvatus).

PV: Miten museossa tapahtuvaan opastustyöhön mielestäsi suhtaudutaan?

JK: Opastettavat suhtautuvat opastavaan henkilöön museossa arvostavasti ja hyvin positiivisesti, he kuuntelevat ja seuraavat häntä usein uteliaasti ja keskittyneesti. Museo on yleisöä kiinnostava, erikoinen paikka – ja opas on usein siellä ainoa kohdattava henkilö. Hän edustaa asiantuntemusta, luotettavuutta. Hän voi luoda museoon hyvän hengen. Oppaan näkökulmasta palkitsevaa on onnistunut, molemminpuolinen kanssakäyminen ja vuorovaikutus.

Museon muulle henkilökunnalle yleisöä opastava työ on usein ehkä ollut itsestään selvä asia, joka ei paljon muille kuulu museon sisällä. Opastus tapahtuu näyttelyissä omalla painollaan tiettyjä tosiasioita – yleensä näyttelytekstejä – toistaen, lienee ollut melko yleinen asenne. Opastava henkilökunta on saattanut jäädä joskus myös sivuun muusta museon ajankohtaisesta ja opastamisen kannalta hyödyllisestä tiedosta. Tilanne ei suinkaan ole aina tällainen: aukipito- ja opastushenkilökunta saa tukea ja koulutusta sekä osallistuu näyttelyiden sisällön suunnitteluun yleisöpalvelun näkökulmasta.

PV: Kertoisitko lopuksi jonkin onnistuneen tai haastavan opastuskokemuksen?

JK: Haasteellisuudesta tulee mieleen Lahden historiallisen museon ja Kuopion luonnontieteellisen museon yhteistyönä toteuttama Karhu-näyttely. Siinä yhdistyivät biologiset faktat,

myytit, kertomusperinne ja karhun esineellinen kulttuurihistoria sisältäen nallenäyttelyn, jossa oli satoja ihmisten lainaamia nalleja. Karhu kaikille! Opastustilanteet herättivät monia kysymyksiä karhun elämästä, talvipesän tapahtumista ja karhun tietoisuudesta. Mitä karhu tietää pesässään, herätessään tai nukkuessaan – näkeekö se unta? Niin – mitä tietäisimme toisista? Puhummeko tässä faktaa – mitä oikein tiedämme?

Mieluisana kokemuksena on jäänyt mieleen Kuopion kulttuurihistoriallisen ja luonnontieteellisen museon kokoelmia joulukalenterin muodossa esitellyt näyttely opastuksineen. Kulttuurihistoriallisen museon 24 erilaiseen seinäkaappiin kukin museon työntekijöistä saattoi sisustaa mieleisensä kokonaisuuden ja esitellä kaapin paikalle kutsutulle päiväkotiryhmälle tai alakoululaisille aamulla hämärissä. Odotus oli suuri, tilanne jännittävä. Kaappi toisensa jälkeen avattiin, ja aamu aamulta oli enemmän tarkasteltavaa. Jokainen aamukaappi oli uusi, erilainen. Opas, museolehtori tai joku muu esitteli uuden kaapin, josta löytyi milloin kiliseviä aisakelloja, milloin täytettyjä tilhiä, nukke nimeltään Eino-Mirjami... Esineistä kerrottiin, niitä tarkasteltiin, ääniä kuulosteltiin ja jäljiteltiin. Tilhen sirinä tuli tutuksi, samoin punatulkun ääni.

Yhteiset istunnot, joissa keskustellen etsitään vaihtoehtoja ja ratkaisuja eläinten luonnossa selviytymiseen, ovat olleet antoisia ja innostavia kokemuksellisen oppimisen, museopedagogian ja ympäristökasvatuksen kehittämistyötä. Istunnoissa on puhuttu vaikkapa talvisesta metsästä:

Hiljaisuutta ja talvisen metsän hentoja ääniä

Mietimme yhdessä eläinten erilaisia käyttäytymisen vaihtoehtoja ja kehitteimme yhteistä kertomusta metsästä, illansuun betkistä, miten hippiäinen ja hömötiainen selviytyvät talvisessa luonnossa.

Ne vaeltavat puusta puuhun koko valoisan päivän ajan – hippiäinen latvassa korkealla ja hömötiainen alaoksissa. Mutta mitä ne ovat puista etsimässä? Löytävätkö?

Lapset keksivät runsain mitoin selviytymismahdollisuuksia: on etsittävä pesää ja siemeniä, pikkuelukoita. Oma koti tuli yhdellä tytöllä mieleen: Meillä oli pieniä tubmia eläimiä kotona, vessassa,

niillä oli häntä.

Me kaikki voisimme olla pikkubippiäisiä ja jäljitellä niiden ääntä: hi-hi, hihibi... si-si, sisisi. Nyt kaikki yhdessä! Hi-hi, hihibi, hi-hi, hihibi...

Hömötiainen sanoo tii tii ja etenee puusta puuhun yhdessä hippiäisen kanssa. Hippiäinen vastaa sille kuusen latvassa korkealla. Ne pitävät toisiinsa yhteyttä äänтелеillä. Yhteydenpito on niille eduksi.

Suuria metsiä pitäisi olla talvilinnuille, niin ne löytäisivät riittävästi ruokaa ja yöpymiskoloja puista. Silloin tiainen voi jatkaa virkeänä matkaansa puusta puuhun äännellen mennessään tii tii tii, tii tii tii... tsi tsi-tsää tsää tsää... Ja se hippiäinen: hi hi hibi...

Iso hippiäisparvi etenee museon parvella, välillä lähestyen, sitten etäännyen.

(Ote Jukka Kauppinen (2009): ”Illansuun hetket – kokoamme lasten kanssa yhteistä kertomusta museon parvella” <http://www.kuopionluonnontieteellinenmuseum.fi/luontokasvatus/liitteet/illansuunhetket.html>)